గ్రామీణ ఆంధ్రప్రదేశ్-సామాజిక ఆర్థిక దృశ్యం

ముందుమాట

బి.వి.రాఘవులు

2016 నవంబర్‌లో సుందరయ్య విజ్ఞానకేంద్రం, ఆంధ్రప్రదేశ్ వ్యవసాయ కార్మికసంఘం, ఆంధ్రప్రదేశ్ రైతు సంఘాలు సంయుక్తంగా ప్రచురించిన 'గ్రామీణ ఆంధ్రప్రదేశ్'-సామాజిక ఆర్థిక దృశ్యం' పుస్తకానికి కా॥బి.వి.రాఘవులు రాసిన ముందుమాటను యధాతథంగా అందిస్తున్నాం. - సంపాదకుడు

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని మూడు ప్రాంతాల్లో 10 జిల్లాల్లోని 37 గ్రామాల్లో వ్యవసాయ సంబంధాలను ఆంధ్రప్రదేశ్ వ్యవసాయ కార్మికసంఘం, రైతుసంఘం సహాయంతో సుందరయ్య విజ్ఞానకేంద్రం అధ్యయనం చేసింది. మొదటి దశలో ఆయా గ్రామాల్లోని అన్ని కుటుంబాల సమాచారాన్ని (జనగణన) సేకరించింది. ఈ కుటుంబాల సంఖ్య 12030. రెండో దశలో కుటుంబాల్లోని దాదాపు పదిశాతాన్ని అంటే 1017 కుటుంబాలను నమూనా అధ్యయనంకోసం ఎంపిక చేసింది. నమూనా అధ్యయనంలో మరిన్ని వివరాలతో సవివరమైన సమాచారాన్ని సేకరించింది. ఈ పదిశాతం కుటుంబాలను వర్గ ప్రాతిపదికన ఎంపిక చేయడం జరిగింది. ఇందుకోసం ప్రాథమిక పునాదిగా శ్రమనిష్పత్తిని కొలబద్దగా పెట్టుకుని భూ పరిమితిని అంచనా వేయటం జరిగింది. అంతిమంగా భూపరిమితి కొలబద్దగా కుటుంబాలను వర్గీకరించాం. సెన్సెస్ సర్వే కుటుంబాలను కూడా ఈ పద్ధతిలోనే విభజించటం జరిగింది.

ఇంతకు ముందు కూడా గ్రామ సర్వేలు జరిగాయి. అవి ప్రధానంగా అకడమిక్ పరిశోధకుల ఆధ్వర్యంలో జరిగాయి. ఒకటి రెండు గ్రామాలకు పరిమితమై లోతైన పరిశోధనలు జరిగాయి. నిర్దిష్ట కాలవ్యవధితో కూడిన పరిశోధనలు జరిగాయి. కానీ ఇప్పటి సర్వే విస్తృతంగా జిల్లాలు, ప్రాంతాల్లో వ్యవసాయ పద్ధతులు పరిగణనలోకి తీసుకుని జరిగినది. అంతేకాక విషయజ్ఞానం కోసమే పరిమితం కాకుండా గ్రామీణ ప్రాంత ఉద్యమాలకు తోడ్పడేందుకు ఉద్దేశించిన సర్వే ఇది. అందుకే సర్వే ప్రక్రియలో అన్ని దశల్లోనూ సుందరయ్య విజ్ఞాన కేంద్రంతో పాటు అఖిలభారత వ్యవసాయ కార్మిక సంఘం, అఖిల భారత కిసాన్ సభ కార్యకర్తలు అన్ని దశల్లోనూ భాగస్వాములు అయ్యారు. ఉద్యమ శ్రేయోభిలాషులు అయిన మేధావులు ఈ కృషికి ప్రత్యక్షంగా తోడ్పడ్డారు. అనుభవజ్ఞులైన మేధావుల నైపుణ్యం, కార్యకర్తల క్షేత్రస్థాయి పరిజ్ఞానం మేళవించబడటం ఈ సర్వే విశేషమే కాక సర్వే ఫలితాలు మరింత ప్రయోజనాత్మకంగా వుండేందుకు తోడ్పడింది. విశ్లేషణ ఫలితాలను పరిశీలించిన వారెవరైనా ఈ విషయాన్ని గమనిస్తారు. విశ్లేషణ అంతా సమగ్రంగా పూర్తిఅయ్యాక అన్ని అంశాలతో కూడిన లోతైన ప్రచురణను ఒకేసారి తీసుకు రావటం కొంత సమయం తీసుకుంటుందని భావించి దశలవారీగా విశ్లేషణ ఫలితాలను పాఠకుల ముందు వుంచాలని పరిశోధన సమన్వయకులు భావించారు. అందుకే సెన్సెస్‌కు సంబంధించిన గ్రామాలవారీ విశ్లేషణ పత్రాలను ప్రస్తుత పుస్తకంలో పొందుపరుస్తున్నాము.

అధ్యయనం చేయబడిన 37 గ్రామాల్లో దక్షిణ కోస్తాలో 21, ఉత్తరాంధ్రలో ఏడు, రాయలసీమలో తొమ్మిది గ్రామాలు వున్నాయి. నీటి పారుదల సౌకర్యాల ప్రాతిపదికన చూస్తే రెండుపంటలు పండే మాగాణి సంపూర్ణంగా వుండే గ్రామాలు తొమ్మిది. మాగాణి మెట్ట వున్న మిశ్రమ గ్రామాలు 14, పూర్తిగా వర్షాధారంపై సేద్యం జరిగే మెట్ట గ్రామాలు 14 వున్నాయి. గ్రామాల ఎంపిక కొంతమేరకు రాష్ట్రంలో వున్న వైవిధ్యాన్ని వ్యక్తం చేస్తోంది. గ్రామాలకు సంబంధించిన వివరాలను పరిశీలిస్తే ప్రాంతాల మధ్యనేగాక ఒకే ప్రాంతంలోని గ్రామానికి, గ్రామానికీ మధ్య చాలా వైవిధ్యం వున్నట్లు స్పష్టమవుతోంది. అన్ని గ్రామాల్లో కొన్ని సారూప్యాలు వున్నప్పటికీ వైవిధ్యాన్ని గమనించటం ఉద్యమ దృష్టితో చూసినపుడు చాలా అవసరం.

గ్రామాల్లో వున్న వర్గవిభజనను పరిశీలిస్తే భూకేంద్రీకరణ దాదాపు అన్ని గ్రామాల్లోనూ వున్నట్లు కనిపిస్తోంది. సీలింగ్ చట్టాలు అమలు జరిగాయని చెప్తున్నా, వారసుల మధ్య ఆస్తుల విభజన జరిగి కమతాలు చిన్నవైపోయాయని అంటున్నా భూమి ఇంకా చాలా కొద్దిమంది చేతుల్లోనే ఎక్కువ భూమి కేంద్రీకరించబడి వున్నదని సర్వే వివరాలు వెల్లడిస్తున్నాయి. 37 గ్రామాల్లో ధనిక రైతులు, భూస్వాములుగా వున్న సుమారు ఐదుశాతం కుటుంబాల చేతుల్లో 37 శాతం సాగుభూమి వున్నది. 73శాతంగా వున్న చిన్న, సన్నకారు, వ్యవసాయ కార్మిక వర్గాల చేతుల్లో 63 శాతం భూమి మాత్రమే వున్నది.

అయితే ప్రాంతాల వారీగా చూసినపుడు కొన్ని వ్యత్యాసాలు కూడా మనం గమనించవచ్చు. ఉత్తరాంధ్రలో భూస్వామ్య, ధనిక రైతు తరగతుల మోతాదు తక్కువగానూ, రాయలసీమలో ఎక్కువగానూ కనిపిస్తుంది. అలాగే వర్గవిభజన తీవ్రత మాత్రం మెట్ట గ్రామాల్లో తక్కువగానూ, మిగిలిన గ్రామాల్లో ఎక్కువగానూ కనిపిస్తుంది. ఉత్తరాంధ్రలో ఈ కాలంలో మాగాణి సేద్యం పెరిగినప్పటికీ వర్గవిభజన తీవ్రత మాత్రం సాపేక్షంగా బలహీనంగానే వున్నది. రైతాంగంలో అత్యధికంగా చిన్న కమతాలే ఎక్కువగా వున్నాయి. వ్యవసాయ కార్మికుల సంఖ్య మిశ్రమ గ్రామాల్లో సాపేక్షంగా కనిపిస్తుంది. మాగాణితోపాటు శ్రమతీవ్రత ఎక్కువగా వుండే వ్యాపారపంటల మిశ్రమం వుండటం దీనికి కారణం కావచ్చు. వరి సేద్యంలో అంతకంతకూ యాంత్రీకరణ పెరగటం, మాగాణి

ప్రాంతాల్లో వ్యవసాయేతర ఉపాధి ఎక్కువగా వుండటం, ఎక్కువగా వ్యవసాయంపై ఆధారపడే కూలీల సంఖ్య తగ్గటానికి కారణం కావచ్చు. పెట్టుబడిదారీ వ్యవసాయ పద్ధతులు తీవ్రం కాకపోవటం, వర్షాధార పంటలు ఎక్కువగా వుండటంతో రాయలసీమలోని మెట్ట గ్రామాల్లో వ్యవసాయ కార్మికులు, వ్యవసాయేతర కార్మికుల సంఖ్య తక్కువగా కనిపిస్తుంది. పై వివరాలను పరిశీలిస్తే ప్రతి గ్రామానికీ నీటివనరులు, పంటల వైవిధ్యం, కొన్ని చారిత్రక పరిస్థితుల ప్రభావం, మార్కెట్‌తో అనుసంధానం, పట్టణ ప్రాంతాల్లో వ్యవసాయేతర ఉపాధి లభ్యతను బట్టి వర్గవిభజన తీవ్రతలో వ్యత్యాసాలు ఏర్పడుతున్నాయి. అందువల్ల దేశ రాష్ట్రస్థాయి సగటు అధ్యయనాలతోపాటు గ్రామస్థాయి నిర్దిష్ట అధ్యయనాలను కూడా జోడిస్తేనే గ్రామీణ వర్గవిభజన గురించిన లోతుపాతులు విదితం అవుతాయి. ఈ దృష్టితో చూసినపుడు పుస్తకంలోని గ్రామ అధ్యయన పత్రాలు ఎంతో ఉపయుక్తంగా వుంటాయి.

పుస్తకంలోని గ్రామ సమాచారాన్ని చూసినపుడు వివిధ సామాజిక తరగతుల్లో పెరుగుతున్న వర్గవిభజనను గమనించవచ్చు. అగ్రకులాల్లో పేదరైతులు, వ్యవసాయ కార్మికుల సంఖ్య పెరుగుతున్నది. వెనకబడిన కులాల్లో ఒక మోస్తరుగానూ, దళితుల్లో స్వల్పంగానూ మధ్య తరగతి రైతాంగం ఏర్పడటం గమనించవచ్చు. అయినప్పటికీ సామాజిక బృందాల్లో వర్గవిభజన ప్రక్రియ పూర్తి అయ్యిందని చెప్పలేము. సామాజిక అసమానతల ఆర్థిక పునాది ఇంకా బలంగానే వుంది. భూస్వాములు, ధనిక రైతుల్లో ఇప్పటికీ 75 శాతం అగ్రకులాల కుటుంబాలే. వ్యవసాయ కార్మిక కుటుంబాల్లో 46 శాతం దళితులే. ఇంకో వైపునుండి పరిశీలిస్తే దళితుల్లో దాదాపు 49 శాతానికి పైన వ్యవసాయ కార్మికులుగానే వున్నారు. భూస్వాములు, ధనిక రైతుల్లో దళితులు చాలా తక్కువగా వున్నారు. వెనకబడిన కులాల్లో మాత్రమే వర్గవిభజనలో వైవిధ్యం బలంగా వున్నది. వెనకబడిన కులాల్లో అన్నివర్గాలకు సంబంధించిన కుటుంబాలు గణనీయంగా వున్నాయి. ఈ సామాజిక తరగతుల విషయంలో ప్రాంతాల మధ్య వ్యత్యాసం కొట్టొచ్చినట్లుగా వున్నది. ఉత్తరాంధ్రలో అగ్రకులాల మోతాదు, దళితుల మోతాదు చాలా స్వల్పం. దాదాపు 81% వెనకబడిన కులాల కిందకే వస్తాయి. అందువల్ల అన్ని వర్గాల్లోనూ ఈ కులాలే వున్నాయి. అయితే ఇక్కడ వెనకబడిన కులాల్లో కూడా కొన్ని కులాలు మాత్రమే ఆధిపత్య కులాలుగా వుంటూ ఉన్నతవర్గాల్లో భూస్వామ్య, ధనికరైతు వర్గాల్లో వీటి ప్రాధాన్యత ఎక్కువగా వుండటం గమనించవచ్చు. రాయలసీమ గ్రామాల్లో వెనకబడిన కులాల జనాభా ఎక్కువగా వున్నందున రైతాంగంలో కూడా ఈ అంశం ప్రతిబింబిస్తోంది. ఈ ప్రాంతంలో భూస్వామ్య, ధనికరైతు వర్గంలో వీరు తక్కువైనప్పటికీ మధ్యతరగతి రైతాంగంలో అగ్రకులాల కంటే ఎక్కువగా వున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. భూమిపై వెనకబడిన కులాల కుటుంబాలకు వున్న ఈ పట్టు రాజకీయరంగంలో ఇంకా ప్రతిబింబించటం లేదు.

సెన్సెస్ వివరాల్లో కౌలు సేద్యానికి సంబంధించిన సంపూర్ణ వివరాలు లేనప్పటికీ కొన్ని ధోరణులను మనం గమనించవచ్చు. సుదీర్ఘకాలం నుండీ డెల్టాగా వుండీ వరి వ్యవసాయం ప్రధానంగా వుండే గ్రామాల్లో కౌలుసేద్యం బాగా విస్తరించింది. ఉత్తరాంధ్ర డెల్టాలో మాగాణి సేద్యంలో కౌలు వ్యవసాయం పరిమితంగా కనిపిస్తోంది. వ్యాపార పంటలు సాగుచేసే మిశ్రమ గ్రామాల్లో కూడా కౌలు వ్యవసాయం గణనీయంగానే వున్నది. అయితే ఈ గ్రామాల్లో ప్రధానంగా లాభార్జన దృష్టితో కౌలు చేయబడుతోంది. వరి వ్యవసాయంలో వ్యవసాయ కూలీలు, పేద రైతులు ఎక్కువగా కౌలుకు చేస్తున్నారు.

మొత్తం నికర సాగుభూమిలో 36 శాతం భూమి కౌలుక్రింద వుండటం కౌలువ్యవస్థ రాష్ట్రవ్యవసాయ రంగంలో నిర్వహిస్తున్న పాత్రను తెల్పుతున్నది. కౌలుదార్ల కుటుంబాల నిష్పత్తి ఉన్నత తరగతుల రైతాంగంలోనే ఎక్కువగా వున్నది. భూస్వాములు, ధనిక రైతులు కలిపి 41% కౌలుభూమిని సాగుచేస్తున్నారు. మధ్య తరగతి, చిన్న, సన్నకారు రైతులు మరియు కొద్దిపాటి వ్యవసాయకార్మిక కుటుంబాలు కల్సి 59 శాతం కౌలుభూమి సాగుచేస్తున్నారు. మొత్తం కౌలుభూమిలో గణనీయ భాగం భూస్వామ్య, ధనిక తరగతి రైతుల చేతుల్లో వున్నది. రివర్స్ టెనిన్సీ బలంగా వున్నది.

కౌలు వ్యవస్థ మాగాణి ప్రాంతంలో ఎక్కువగా వున్నది. 25.83% కుటుంబాల చేతిలో నికర సాగుభూమిలో 47.53% కౌలు భూమి వున్నది. మొత్తం కుటుంబాలలో కమతాలు 4వ వంతయినా భూమి దాదాపు 50% వున్నది. వాణిజ్య పంటలు పండే గ్రామాలలో సాపేక్షంగా కౌలుపద్ధతి ఎక్కువ వుండడం గమనార్హం.

మూడు ప్రాంతాలను పోల్చి చూసినపుడు దక్షిణాంధ్రలో కౌలుపద్ధతి ఎక్కువగా వున్నదనేది స్పష్టం అవుతున్నది. మొత్తం భూమిలో కౌలు భూమి నిష్పత్తి ఉత్తరాంధ్రలో కేవలం 19శాతం వుంటే రాయలసీమలో 23 శాతం వుంటే, దక్షిణాంధ్రలో 53 శాతం వున్నది. ఉత్తరాంధ్రలో సంఖ్యరీత్యా, విస్తీర్ణంరీత్యా వర్గానికున్న మొత్తం భూమిలో జూసినా మధ్యతరగతి చిన్న, సన్నకారు కమతాల కౌలుదార్లే ఎక్కువ వున్నారు. రాయలసీమలో కౌలురైతుల్లో మధ్యతరగతి రైతాంగం ఎక్కువగా వున్నది. దక్షిణాంధ్రలో దాదాపు అన్ని రైతు తరగతుల్లో కౌలువ్యవస్థ బాగా విస్తరించింది.

దాదాపు అన్ని గ్రామాల్లో వ్యవసాయంలో ఆధునిక పద్ధతులు విస్తృతంగా ప్రవేశించాయి. మార్కెట్ కోసమే ప్రధానంగా రైతాంగం పంటలు వేస్తున్నారు. ఆహారధాన్యాలు సైతం పూర్తిగా అమ్మేసి తిండిగింజలు మార్కెట్‌లో కొనుక్కోవటం ప్రధాన ధోరణిగా మారింది. నీటిపారుదల సౌకర్యంతో నిమిత్తం లేకుండానే రైతాంగం వ్యాపారపంటల వైపు మొగ్గు చూపుతోంది. యంత్రాల వాడకం బాగా పెరిగింది. ఇప్పటి వరకు పూర్తిస్థాయిలో ప్రవేశం లేని డెల్టా ప్రాంతంలో సైతం యంత్రాల వినియోగం ఊపందుకున్నది. సర్వే గ్రామాల్లో 195 ట్రాక్టర్లు నమోదు అయ్యాయి. సేద్యానికి స్వంత ట్రాక్టర్లను వినియోగించుకోవటం కంటే అద్దెకు తెచ్చుకునే ధోరణి పెరిగినట్లు సర్వే వివరాలు వెల్లడిస్తున్నాయి. కేవలం వ్యవసాయ పరికరాలు అద్దెకు ఇవ్వటమే జీవనాధారంగా వున్న కుటుంబాలు సర్వేలో నమోదు అయ్యాయి. పంటల్లో, పనుల్లో, వ్యవసాయ సీజన్లలో వచ్చిన మార్పులు

శ్రమశక్తి వినియోగంలో మార్పులు తెచ్చాయి. దాదాపు అన్నితరగతుల రైతులు వేతనశ్రమపై ఆధార పడటం పెరిగింది. భూస్వాములు, ధనిక రైతులే కాకుండా మధ్యతరగతి, చిన్న సన్నకారు రైతులు కూడా పనులు ముమ్మరంగా వున్నపుడు కూలీలను పెట్టుకోవటం పెరిగింది. స్వచ్ఛంగా కూలీకి పెట్టుకోవటం, లేదా కూలీకి వెళ్లటం అనే పద్ధతులకన్నా ముమ్మరంగా పని వున్నపుడు కూలికి పెట్టుకుని ఆ తర్వాత తాము కూడా ఇతరులకు కూలికి వెళ్లే పద్ధతి అన్ని తరగతుల రైతాంగంలోనూ విస్తరించింది. అలాగే వ్యవసాయ కార్మికుల్లో కూడా వ్యవసాయ పనులకే కాకుండా వ్యవసాయేతర పనులకు కూడా వెళ్లటం పెరిగింది. అలాగే పాత మాగాణి ప్రాంతంలో కంటే కొత్త డెల్టా ప్రాంతంలో పనిదినాల మోతాదు సాపేక్షంగా ఎక్కువగా వున్నది. గ్రామీణ రవాణా సదుపాయాలు మెరుగవటం, ఆటోలు వంటి రవాణా సాధనాల సౌలభ్యత పెరగటంతో వ్యవసాయ కార్మికులు ఇతర ప్రాంతాలకు కూలికి వెళ్లటం కూడా పెరిగింది.

అభివృద్ధి ప్రక్రియల్లో అక్షరాస్యత పాత్రను ఇప్పుడు అందరూ గుర్తిస్తున్నారు. ఈ దృష్టితో చూసినపుడు సర్వే గ్రామాలు బాగా వెనకబడినట్లు కనిపిస్తోంది. రాష్ట్ర సగటు అక్షరాస్యతకన్నా (67 శాతం) ఎక్కువ అక్షరాస్యతను సాధించిన గ్రామాలు కేవలం ఆరు మాత్రమే. 60 శాతం లోపు అక్షరాస్యత సాధించిన గ్రామాలు, అంటే 2000 సంవత్సరం నాటి అక్షరాస్యత స్థాయిలో వున్న గ్రామాలు 15 కాగా మరో ఏడు గ్రామాల్లో అక్షరాస్యత యాభైశాతం కంటే తక్కువగా నమోదు అయ్యింది. గ్రామాల ఆర్థికాభివృద్ధికి, అక్షరాస్యత స్థాయికి మధ్య తేడాలు వున్నాయి. అక్షరాస్యతలో వ్యత్యాసాలు ప్రాంతీయ వ్యత్యాసాలను ప్రతిబింబిస్తున్నాయి. జాతీయ స్థాయిలో పరిశీలించినపుడు అక్షరాస్యతలో ఆంధ్రప్రదేశ్ అట్టడుగున 31 స్థానంలో వున్నదంటే ఈ వివరాలను చూసినపుడు ఆశ్చర్యం కలగదు. స్త్రీల అక్షరాస్యత మరింత తక్కువగా వున్నది. పాలకులు చదువును ఎంత నిర్లక్ష్యం చేశారో తెలియచెప్పేందుకు ఈ గ్రామ సర్వేలో వెల్లడైన వివరాలు ఉపయోగపడతాయి. ప్రాథమిక విద్య కూడా వ్యాపారీకరణ అయిపోతున్న ఈ తరుణంలో సంపూర్ణ గ్రామీణ అక్షరాస్యత సాధించటం కష్టమైన కర్తవ్యం కానున్నది.

గ్రామాల్లోని పౌర సదుపాయాలను పరిశీలిస్తే ఆధునిక సౌకర్యాలు గ్రామాల్లో అన్నివర్గాల్లో ముఖ్యంగా పైస్థాయి వర్గాల్లో విస్తరించినట్లు స్పష్టమవుతోంది. సామాజికంగా చూసినపుడు సౌకర్యాలకు దూరంగా వున్న వారిలో అత్యధికులు దళితులు, కొన్ని వెనకబడిన తరగతులకు చెందిన కుటుంబాలుగా వున్నాయి. 37 గ్రామాలకు సంబంధించిన వివరాలు పరిశీలించి నపుడు స్వంత ఇళ్లు, విద్యుత్ కనెక్షన్లు, టివిలు, సెల్‌ఫోన్‌ల విషయంలో గ్రామాల మధ్య వ్యత్యాసం తక్కువగా వుంది. 91 శాతానికి స్వంత ఇళ్లు వున్నప్పటికీ ఇంకా 45 శాతానికి పక్కా ఇళ్లు లేకపోవటం గమనించవచ్చు. ముఖ్యంగా వెనకబడిన కులాలకు చెందిన కుటుంబాల్లో ఈ కోవకు చెందిన వారు ఎక్కువగా వున్నారు. స్వంత ఇళ్లు ఎక్కువమందికి వున్నప్పటికీ మరుగుదొడ్ల విషయంలో గ్రామాల మధ్య వ్యత్యాసం కొట్టొచ్చినట్లు కనిపిస్తోంది. ఇంకా 63శాతం కుటుంబాలకు మరుగుదొడ్లు లేని స్థితి. ఆర్థికస్థోమతతో పాటు విద్యాస్థాయి, సాంస్కృతిక అలవాట్లు, ప్రభుత్వ నిర్లక్ష్యం కొన్ని కుటుంబాల వెనకబాటుకు కారణం కావచ్చు. వంటగ్యాస్ సౌకర్యం అన్ని కుటుంబాలకు ఇచ్చినట్లు, డ్వాక్రాబృందాల ద్వారా పేదలందరికీ గ్యాస్ కనెక్షన్లు ఇచ్చినట్లు ప్రభుత్వం ప్రచారం చేస్తున్నప్పటికీ గ్యాస్ కనెక్షన్లు 54శాతం కుటుంబాలకు లేవు. ఈ విషయంలో గ్రామాల మధ్య వ్యత్యాసం ఎక్కువగా వుంది. స్కూటర్లు, మోటారు సైకిళ్లు వినియోగం ధనిక రైతులు, మధ్యతరగతి రైతు కుటుంబాల్లో బాగా వ్యాపించింది. దాదాపు 15-20 శాతం కుటుంబాలకు ఈ వాహనాలు వున్నాయి. సైకిల్ వినియోగం మిగిలిన తరగతుల్లో అత్యధిక కుటుంబాలకు ఉన్నట్లు వివరాలు తెలియ చేస్తున్నాయి. సర్వే చేసిన 37 గ్రామాల్లో ఏడు గ్రామాల్లో ఒక్క కారు కూడా లేదు. ఈ గ్రామాలన్నీ వెనకబడిన ప్రాంతాల్లోని మెట్ట గ్రామాలు. మిగిలిన 30 గ్రామాల్లో 95 కార్లు వున్నాయి. సర్వే గ్రామాల్లో 156 ఆటోలు నమోదు అయ్యాయి. మూడు గ్రామాల్లో ఆటోలు లేవు. వ్యవసాయ కార్మిక, పేద రైతు కుటుంబాల్లో వున్న వారు ఆటోలు నడుపుతున్నారు. ఆర్టీసీ బస్సు సేవలు కుదించటం, వ్యవసాయ ఉపాధి తగ్గటం, గ్రామీణ యువకులు స్వయం ఉపాధి వైపు మళ్లటాన్ని ఈ పరిణామం ప్రతిబింబిస్తోంది.

పుస్తకంలో విశ్లేషించబడిన 37 గ్రామాల వివరాలను పరిశీలిస్తే రాష్ట్రంలో వ్యవసాయరంగం ఎంత వైవిధ్యంతోనూ, సంక్లిష్టతతోనూ వున్నదో అర్థమవుతుంది. అలాగే పరిస్థితులు స్థిరంగా కూడా వుండటం లేదని గత గ్రామసర్వేలతో పోల్చి చూస్తే మనకు కనపడుతోంది. ఉద్యమ కార్యకర్తలెవరైనా ఈ ప్రత్యేకతలను గమనంలో వుంచుకుని ఎవరికి వారు తాము పనిచేస్తున్న ప్రాంతంలో నిర్దిష్టంగా గ్రామ అధ్యయనానికి నిరంతరం పూనుకుంటేనే ఉద్యమాన్ని ముందుకు తీసుకెళ్లగలరు. ఈ పుస్తకం కార్యకర్తలకు కరదీపికగా ఉపయోగపడుతుంది.

ఈ అధ్యయనాన్ని చేపట్టిన అటు పరిశోధకులకూ ఇటు కార్యకర్తలకు సుందరయ్య విజ్ఞానకేంద్రం ఎంతో మేలు చేసింది. ఈ అధ్యయనాల్లోని సమాచారానికి తగినంత విలువ నిచ్చి పాలకులు వినియోగించుకుంటే రాష్ట్రాభివృద్ధికి అవసరమైన నిర్ణయాలను తీసుకోవచ్చు. అయితే భూస్వామ్య, గ్రామీణ ధనిక వర్గాల ప్రయోజనాలు కాపాడే పాలకులు ఆ పని చేస్తారని ఆశించలేము. ఉద్యమాలే ప్రభుత్వంపై ఆ ఒత్తిడి తీసుకురావల్సి వుంటుంది.

ఈ సర్వేలో ఇప్పటివరకు చురుగ్గా పాల్గొన్న మేధావులకు, కార్యకర్తలకు, నాయకులకు ఈ ప్రాజెక్టును చేపట్టిన సుందరయ్య విజ్ఞానకేంద్రం, వ్యవసాయ కార్మిక సంఘం, రైతు సంఘాలకు అభినందనలు.

0000